

Mikael Hidén

PERUSTUSLAKIVALIOKUNTA 18.6.2021 KELLO 9.30
HE 215/20 vp laiksi julkisen arvonannon osoituksista annetun
lain muuttamisesta

Esityksen tavoitteeksi ilmoitetaan (s. 5) sen varmistaminen, että arvonimiasioita käsittelevillä ja niistä päättävillä tahoilla on käytössään riittävät tiedot henkilöistä, joille arvonimeä esitetään. Tätä varten ko. lakiin esitetään uutta 3 a §:ä, jossa säädetään tiedoista, joita arvonimiasioita käsittelevillä viranomaisilla on oikeus henkilön nuhteettomuuden arvioimiseksi saada ja käsitellä riippumatta tietojen salassa pidettävyydestä. Ainakin osaksi on ehdotuksessa kysymys säätelyn aiheellisesta siirtämisestä asetuksen tasolta lain tasolle. Esityksen perusteluihin sisältyy suhdetta perustuslakiin ja säätämisyjärjestystä koskeva jakso, jossa todetaan ehdotettujen muutosten olevan merkityksellisiä yksityiselämän suojaa koskevan PL 10,1 §:n kannalta. Jakso sisältää henkilötietojen suojaa koskevan käytännön yleistä kuvaamista, joka ei anna tässä aiheutta enempää huomautuksiin. Lakiehdotuksen perusasetelma – minkälaisia rajoituksia yksityiselämän/henkilötietojen suojaan nyt ollaan säätämässä ja minkälaisten tarkoitusten vuoksi - on nähdäkseni perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä. Tarkastelen seuraavassa lähinnä vain joitakin ehdotuksen yksityiskohtia. Viittaan aluksi kuitenkin yhteen yleiseen näkökohtaan asiassa.

- - - - -

Kun käytännössä joudutaan arvioimaan perusoikeuden suojan rajoittamisen tai heikentämisen hyväksyttävyyttä, on yleensä aina kysymys - muiden merkittävien kysymysten ohella – myös rajoittamisen syyn, lainsäädäntöhankkeen tavoitteiden, hyväksyttävyydestä, riittävydestä oikeutusperusteeksi juuri ko. rajoituksille. Tässä hyväksyttävyydessä on kysymys sekä perusteen laadusta – tavoitteiden tulee

olla yleisen edun vaatimia tai ainakin sen mukaisia - että perusteen painavuudesta ko. tilanteissa. Kun käytännössä on pidetty tarpeellisena kajota henkilötietojen suojaan, on usein ollut kysymys rajoituksista joidenkin yhteiskunnallisesti merkittävien tavoitteiden vuoksi, esimerkiksi rajoituksista valtakunnan ulkoiseen turvallisuuteen, rikosten selvittämiseen, alaikäisten suojeluun tai sosiaalihuollon tarpeisiin liittyvistä syistä. Nyt tarkasteltavana olevassa lakiehdotuksessa on tavoitteen yhteiskunnallinen painoarvo selvästi toinen (yhteiskunnallisesta välttämättömyydestä ei juuri voisi puhua), kun muutos tässä koskee (3 a §) henkilöä koskevien tietojen käsittelemistä ja saamista ”arvonimen saajaksi ehdotetun henkilön nuhteettomuuden selvittämiseksi,”

Säännöksessä tarkoitettu nuhteettomuuden selvittäminen koskee ja palvelee vain arvonimen myöntämistä. Arvonimen myöntämistä ei juuri voida pitää yhteiskunnallisesti merkittävänä, yleisen edun vaatimana tai edes yleistä etua merkittävästi palvelevana asiana. Arvonimien myöntäminen ei myöskään ole mikään kansanvaltaiseen järjestelmään tyypilliseti kuuluva asia. Arvonimen myöntämistä ei myöskään voida pitää yksilön edun tai oikeuksien kannalta merkittävänä tai edes suojaa nauttivana asiana jo siihenkin nähden, että kenelläkään ei ole – nuhteettomuudesta ja ansioista riippumatta – oikeutta arvonimen saamiseen.

Arvonimen myöntämistä ei toisaalta voida arvioida pelkästään yksilökohtaisen toimenpiteen (vähäisen) yhteiskunnallisen merkityksen kannalta. Meillä kysymys on myös uuden perustuslain säätämisen yhteydessä lakisääteiseksi tehdystä järjestelmästä, joka päätöksentekovaihetta ajatellen kytkeytyy tasavallan presidentin toimintaan ja jota lainsäätäjä ilmeisesti on pitänyt kokonaismerkitykseltään jotenkin myönteisenä asiana. Lähinnä juuri tältä lakisääteisyyteen kiinnittyvältä kannalta voidaan nähdäkseni ajatella, että arvonimien myöntämiseen ja myöntämisperusteiden asiallisuudesta huolehtimiseen liittyy sellainen julkinen intressi, joka voi riittää oikeutusperusteeksi jonkinasteisille puuttumisille yksityiselämän/henkilötietojen suojaan. Mistään painavuudeltaan esim. alaikäisten suojaamistarpeeseen rinnastuvasta oikeutusperusteesta ei tässä kuitenkaan voi olla kysymys.

Minusta lakiehdotukseen sisältyvät henkilötietojen saamista ja käsittelyä koskevat säännökset merkitsevät sellaisia tai niin vähäisiä rajoituksia yksityiselämän/

henkilötietojen suojaan, että edellisessä kappaleessa viitattua lakisääteisen järjestelmän asianmukaisen toimivuuden turvaamista voidaan pitää riittävänä oikeutusperusteena ehdotetulle järjestelylle. Tässä kohden merkittävänä seikkana on se, että arvonimiasetuksen (381/2000) 5 §:n 2 momentti jää ymmärtääkseni edelleen voimaan (näin myös esityksen perustelut, s. 11) ja säännöksen mukaan on siltä, jolle arvonimeä esitetään, pyydettävä suostumus häntä koskevien salassa pidettävien tietojen pyytämiseen. Lakiehdotuksessa on nähdäkseni riittävällä tarkkuudella osoitettu, mitä tietoja voidaan pyytää ja keneltä ja mihin tarkoitukseen ja miten saatujen tietojen kanssa tulee menetellä.

Vaikka lakiehdotuksen sisältöä sinänsä voidaan mielestäni pitää perustuslain kannalta hyväksyttävänä, voi lakiehdotuksen taustaoletuksissa tai lakiehdotuksen ja arvonimiasetuksen muodostamassa kokonaisuudessa olla yksityiskohtia, jotka ansaitsevat tässä huomiota. Minusta olisi voinut olla paikallaan todeta esityksen perusteluissa jotain siitä, onko tämän lainmuutoksen yhteydessä mahdollisesti aihetta muuttaa myös arvonimiasetuksen säännöksiä. Tämä voisi koskea erityisesti asetuksen 5 §:ää. Asetukseen sisältyy myös esim. 8 §:n käytännön merkitykseltään arvoituksellinen säännös, jonka mukaan ”Arvonimen haltija voi menettää arvonimen, jos hänet tuomitaan yli yhden vuoden vankeusrangaistukseen.” Tässä yhteydessä ehkä merkittävin kysymys liittyy arvonimilautakunnan asemaan (6 §). Hallituksen esityksen perustelujen mukaan (s. 10 lopussa) arvonimilautakunta ja sen sihteerinä toimiva virkamies, joka myös toimii asian esittelevänä valtioneuvoston esittelijänä, muodostavat henkilötietoja käsittelevän elimen. Vähän myöhempana perusteluissa todetaan (s. 11 alussa), että tietoja käsittelevät virkavastuulla toimivat henkilöt. Säännösten nojalla ei ole kuitenkaan selvää, toimivatko arvonimilautakunnan jäsenet, joista 6 §:ssä mainitaan erikseen vain puheenjohtajana toimiva pääministeri, virkavastuulla - joko yleensä tai esim. käsitellessään ehdotetussa 3 a §:ssä mainittuja tietoja. Jos virkavastuullisuutta halutaan säännöksin järjestää, ei säätely, joka periaatteessa koskisi henkilön rikosoikeudellista vastuuta, sovellu asetuksen tasolla hoidettavaksi.